

Ötən il Azərbaycanın müstəqilliyinin 30 yaşı tamam oldu. Tarixən, bu, qısa bir dövrdür, lakin 30 il ərzində Azərbaycan əsrə bərabər yeniləşmə və tərəqqi yolu keçib. Hər şeyin başlanğıcı çətin, mürəkkəb olur. Müstəqilliyin ilk ayları və illəri də xalqımız üçün hamar, rahat olmayıb. Artıq Azərbaycan müstəqil dövlət kimi dünyada tanınır. Bu tarixi uğurun başlanğıcında 1993-cü ilin böhranlı yayında – 15 iyunda ümum-millil lider Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbi ilə Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdışı dayanır. Xalqımız 1997-ci ildən – haqlı olaraq, dövlət müstəqilliyimizin xilas günü sayılan həmin tarixi hər il Milli Qurtuluş bayramı kimi qeyd edir.

Heydər Əliyevin milli iqtisadi inkişaf modeli

muş dövlətlər seçim qarşısında qalmışdı: hansı model əsasında inkişaf etmək lazımdır ki, dağılmış iqtisadiyyat bərpa olunsun, inkişafa yol açilsin. Dünyanın aparıcı dövlətlərində bu məqsədə qlobal tədqiqatların genişlənməsi ön plana çəkildi, proqnozlarla məşğul olan araşdırma mərkəzləri yaradıldı. Dünyanın gələcəyi barədə konsepsiyalar hazırlandı. ABŞ liberal inkişaf modelinə, İsveç klassik sosial modelə üstünlük verdi.

Əgər Amerika modeli sərt bazar münasibətlərini, azad rəqabət, dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin minimuma endirilməsini, gəlirlərin diferensiasiyasında köklü fərqlərə layəy münasibət nəzərdə tutulursa, "İsveç modeli" əksinə, sosial ədalətsizliyin aradan qaldırılmasını, gəlirlərin ehtilafı arasında yenisən bölüşdürülməsini, iqtisadiyyatda "dövlətin yükü"nü yüksək səviyyədə olmasını əsas götürürdü. Bu inkişaf modellərindən fərqli olaraq, Asiya ölkələri – Cənubi Koreya, Malayziya, Sinqapur və ötən əsrin 70-ci illərində Çin, İspaniya, İndoneziya müharibəsində məğlub olmuş Almaniya, Yaponiya bir-birini təkrar etməyən inkişaf modellərinə üstünlük verirdilər və böyük uğurlar qazanırdılar. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra ulu öndər rəhbərliyi altında özünün inkişaf modelini seçdi və bu zaman heç bir ölkənin keçdiyi yolu təkrar etmədən milli maraqlara cavab verən inkişaf modelini reallaşdırdı.

Müstəqilliyin 3 onilliyini arxada qoyan Azərbaycan dövləti qısa zaman kəsiyində böyük inkişaf yolu keçmiş, özünü iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edən, güclü iqtisadiyyata malik olan dövlətə çevrilmişdir. İnkişafın Azərbaycan modelinin uğurla reallaşması ölkədə azad bazar münasibətlərinə əsaslanan yeni iqtisadi sistem formalaşmasını, iqtisadiyyatda keçid dövrünün başa çatmasını təmin etmiş, xalqın daha firavan yaşaması üçün güclü əsaslar yaratmışdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatı müstəqillik dövrünün ilk illərində həm SSRİ dövründən miras qalmış tənəzzül içində idi, həm də şəraitə və məsuliyyətsiz idarəçilik nəticəsində daha sürətlə geriləməkdə davam edərək dərin böhran keçirdi. Dağlıq Qarabağ problemi və bununla əlaqədar olaraq, Azərbaycanın zorla müharibəyə cəlb edilməsi, torpaqlarımızın 20 faizinin işğal olunması, 1 milyona qədər qaçqın, respublikada siyasi sabitliyin olması, dövlət çevrilişi cəhdləri iqtisadiyyatın ağır vəziyyətə düşməsinə güclü təsir göstərmişdi.

Həmin dövrdə bir ictimai-iqtisadi formasıyadan digərinə keçid dövrünü yaşayan Azərbaycanın hansı iqtisadi modelə üstünlük verəcəyi ilə bağlı çoxlu fikirlər, təkliflər irəli sürüldü, böyük strateq Heydər Əliyev başqa bir dövlətin təcrübəsinin olduğu kimi milli iqtisadiyyata köçürülməsini düzgün saymadı. Respublikanın ağır fəlakətdən qurtarmaq üçün ulu öndər Azərbaycanın tarixi-iqtisadi xüsusiyyətlərinə, xalqın mentalitetinə, gəosiyası şəraitinə, milli mənafələrinə uyğun inkişaf strategiyası hazırlandı və bu strategiyada neft faktoruna üstünlük verdi.

Bela yanaşma, dünya inteqrasiyasına qovuşmaq maliyyə imkanları, demək olar

ki, tükənmiş respublikaya investisiyaların cəlbə yolu idi. Bu siyasətin həyata keçirilməsinə güclü təzyiqlər, maneələr olsa da, 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikası dünyanın 11 böyük neft şirkəti ilə "Əsrin müqaviləsi"ni imzaladı. Neft siyasətinin ümumi inkişaf strategiyası, hüquqi demokratik cəmiyyətin prinsipləri ilə əlaqələndirildi, milli mənafələr, investisiya mühitinin yaxşılaşması, risk faktorunun azalması üçün zəruri tədbirlər həyata keçirdi.

Ölkədə səmərəli maliyyə, pul, kredit, vergi, qiymət, gömrük siyasətini həyata keçirmək üçün beynəlxalq standartlara cavab verən 100-dən artıq qanun qüvvəyə mindi. Həyata keçirilən tədbirlərin nəticəsində on minlərlə kiçik müəssisə və digər obyekt özəlləşdirildi, digər özəl struktur obyektləri yaradıldı. Respublikaya xarici investisiyaların cəlb edilməsi, əcnəbi investorların hüquq və mənafələrinin qanunvericilik yolu ilə müdafiəsi, qarşılıqlı sərfəli əməkdaşlığın təmin edilməsi üçün hətərlərli iş aparıldı. Nəticədə, Azərbaycan iqtisadi və sosial tərəqqisinin neft hasil edən bir sıra başqa ölkələrlə müqayisədə xeyli yüksək olması təmin edildi, ölkənin maliyyə imkanları əhəmiyyətli dərəcədə artdı. "Neft və qaz gəlirlərinin idarə olunması üzrə uzunmüddətli strategiya" təsdiq edildi. Ölkəmizin müstəqilliyinin qorunması, onun iqtisadi təhlükəsizliyi üçün çox güclü amil hesab edilən alternativ neft-qaz ixracı marşrutları istifadəyə verildi.

Azərbaycan dövlətinin müəyyən etdiyi inkişaf strategiyasında prinsiplər məqamlardan biri də ondan ibarətdir ki, neft məqsəd yox, vasitədir. Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcəyini təkcə neftlə bağlamaq olmaz. Oduq ki, qeyri-neft sektorunun daha sürətli inkişafı iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edildi. Azərbaycan hökuməti bu sahədə döndürülməyi üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirdi ki, bu da son illər sənaye istehsalının dinamika-sında pozitiv meyillərin güclənməsi ilə müşayiət olunur. Sənaye strukturunun yaxşılaşdırılması üçün etibarlı zəmin yaradıldı, müasir texnologiyalara əsaslanan yeni sənaye müəssisələri tikilir, xalq istehlak mallarının və digər məhsulların istehsalını genişləndirmək üçün əlavə tədbirlər görüldü. Özəlləşdirilmiş müəssisə və obyektlərin, səhmdar cəmiyyətlərin fəaliyyətlərini canlandırmaq, onların keyfiyyət göstəricilərini yaxşılaşdırmaq məqsədilə təkmil iqtisadi mexanizmlərdən istifadə olunması ön plana çəkildi.

Ölkə iqtisadiyyatının inkişafını xarakterizə edən əsas göstəricilərin kompleks təhlili sübut edir ki, respublikanın davamlı inkişafını, əhalinin layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək məqsədi daşıyan dövlət siyasəti müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir. Son illər Azərbaycan, bütövlükdə, iqtisadiyyatın inkişafını səviyyəsinin artırılmasından mühüm göstəricinin – ÜDM-in artım sürətinə görə lider ölkələr sırasındadır.

Bir neçə fakta müraciət edək. 1990 – 2000-ci illərdə respublikada ümumi daxili məhsulun orta illik aşağı düşmə sürəti 6,1 faiz təşkil etmişdi ki, bu da bilavasitə müstəqilliyin ilk illərində ölkə

iqtisadiyyatının böhran vəziyyətində olması ilə əlaqədar idi. 2000–2008-ci illərdə Azərbaycanda ÜDM-in orta illik artım sürəti 18,1 faizə bərabər olmuşdu ki, bu da neinki MDB məkanında, eləcə də dünyada ən yüksək göstərici kimi qiymətləndirilir. Aşağıdakı rəqəmlər də diqqət cəlb edir. Müstəqilliyin 20 il ərzində MDB məkanında ən yüksək artım (1991 – 2011) Azərbaycanda (238,7 faiz) olmuşdur. Bir neçə respublikada (Ukrayna, Gürcüstan, Tacikistan, Moldova) 2011-ci ildə ÜDM-in həcmi 1991-ci ildəki səviyyəyə az olmuşdur.

Azərbaycanda əldə edilən yüksək inkişaf sürəti ölkəmizin MDB dövlətləri ilə müqayisədə iqtisadi gücünün və iqtisadi inkişaf səviyyəsinin yüksəlməsi ilə nəticələnmişdir. 1999-cu ildə hər nəfərə düşən ÜDM-in həcminə görə, Azərbaycan MDB dövlətləri arasında 12-ci yeri, 2011-ci ildə 6-cı yeri tuturdu. XX əsrin sonlarında ÜDM-in hər nəfərə düşən miqdarına görə, Azərbaycan, Belarus, Türkmənistan, Özbəkistan, Gürcüstan, Ermənistan, Ukraynadan gəlir qüdrəti 2011-ci ilin yekunlarına görə, ölkəmiz həmin respublikaları xeyli dərəcədə ötüb keçmişdi. Qarşıdakı dövrdə də ən mühüm strateji vəzifələrdən biri ölkədə iqtisadi inkişafın sürətli və keyfiyyətli artımını təmin etməkdən ibarət olacaqdır.

Iqtisadiyyatın dinamik inkişafı bütövlükdə gəlir və xərclərinin sürətli artımını, dövlət büdcəsinin gəlirlərinin ÜDM-də xüsusi çəkisinin 35 faizə yüksəlməsini, dövlətin tələyəklü funksiyalarının yerinə yetirilməsini təmin etmişdir. Belə bir inkişaf meyilinin qarşıdakı dövr üçün də saxlanılması ölkəmizdə keyfiyyətli həyat səviyyəsinin bir sıra göstəricilərinin daha da yaxşılaşması üçün çox vacib şərtlərdən biridir.

Azərbaycan dövləti qlobal dünya böhranı dövründə söylərini ölkədə maliyyə sabitliyinin qorunmasına yönəlmiş, iqtisadiyyatı gərilən, əhalinin sosial vəziyyətini pisləşdirən devalvasiya, defolt və inflasiyanı sürətlə artması kimi meyillərə yol verməmişdir. Bu məqsədlə Hökumət, Milli Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi, Dövlət Gömrük Komitəsi, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Mərkəzi Bank büdcənin formalaşması və icrasında iştirak edən digər qurumlar dünya maliyyə böhranı şəraitində qlobal dünya iqtisadiyyatında gedən prosesləri diqqətlə izləmiş və böhranın ölkə iqtisadiyyatına təsirinə azaaltmaq üçün qabaqalıcı tədbirlər həyata keçirmişlər. Heç şübhəsiz ki, Milli Məclis tərəfindən qəbul olunmuş bir sıra qanunlar, mövcud qanunlara əlavə və dəyişikliklər ("Dövlət borcu" haqqında, "Büdcə sistemi" haqqında, "Mərkəzi Bank haqqında", "Siğorta fəaliyyəti haqqında", "Əmanətlərin siqortalanması haqqında") səmərəliliyinin artmasını öz müsbət təsirinə göstərdi.

Aparıldığımız tədqiqat nəticələrinə əsaslanaraq, qeyd edə bilərik ki, son illərdə ölkədə makroiqtisadi göstəricilərin yaxşılaşması fonunda əhalinin sosial rifah halının daha da yüksəldilməsi istiqamətində müsbət nəticələr əldə olunmuş, regionalın tarazlı inkişafı, yoxsulluğun azadılması istiqamətində irəliləyişlər əldə edilmiş, uğurlu büdcə-vergi və pul-kredit siyasəti həyata keçirilmiş, xarici

ticarətdə müsbət saldo yaradılmış, milli valyutunun sabitliyi təmin olunmuş, ölkənin valyuta ehtiyatları 45 milyard dolları ötmüş, büdcə kəsirinin aşağı səviyyədə saxlanılması ənənəsi davam etdirilmiş, mühüm əhəmiyyət kəsb edən sosial və infrastruktur layihələri reallaşdırılmışdır.

Ölkədə aparılan iqtisadi siyasətlə bağlı dövlət başçısı İlham Əliyevin fikrini xüsusi qeyd etmək istərdim: "Bəzi hallarda Azərbaycanda maliyyə sektorundakı müəyyən konservativ meyillər beynəlxalq maliyyə qurumları tərəfindən tənqid edilirdi. Bəzən bizə tövsiyə olunurdu ki, inteqrasiya meyillərinə daha da sürətlə qoşulaq, beynəlxalq ticarət qurumlarına inteqrasiya edək. Ancaq bizim mövqeyimiz bütün zamanlarda çox ehtiyatlı idi. Çünki Azərbaycan iqtisadiyyatı özünü təmin edən iqtisadiyyatdır. Bəzi başqa ölkələr kimi, xarici yardımlardan asılı deyilik. Bizim böyük, zəngin neft-qaz yataqlarımız, əlverişli coğrafi mövqeyimiz var. Artıq çox müasir və möhkəm enerji və nəqliyyat infrastrukturumuz var. Biz neft gəlirlərindən səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatımızı böyük dərəcədə şəxələndirə bilmişik və Azərbaycanda iqtisadi artımın sürətli bunun bariz nümunəsidir. Ona görə biz amekdaşlıq məsələlərinə həmişə öz keyfiyyətli artımını təmin etməkdən ibarət olacağıq."

Bizim fikrimizcə, dövlət başçısının milli mənafələr, qloballaşma, inteqrasiya proseslərinə qoşulma ilə bağlı mövqeyi, ölkəmizin keyfiyyətli inkişafı onun iqtisadi təhlükəsizliyinin qorunması baxımında fundamental əhəmiyyət kəsb edir. Axı dünya dəyişir, dünya iqtisadiyyatını idarə etməyin oyun qaydaları da dəyişir. Qlobal böhran göstərdi ki, bir mərkəzdən dünya iqtisadiyyatının idarə olunması ciddi fəsadlara səbəb olur. İnteqrasiya əlaqələrinin genişləndiyi bir şəraitdə dövlət özünün milli maraqlarını qorumaq üçün daha çevik siyasət yeritməli, xaricdən verilən tövsiyə və təklifləri birnəməli şəkildə qəbul etməməlidir. Bu kimi fundamental məsələ barədə dövlət başçısı İlham Əliyevin baxışları və prinsiplər mövqeyi hökumət strukturları ilə yanaşı, iqtisadçı alimlərin də qarşısında vacib vəzifələr qoyur, milli iqtisadiyyatın keyfiyyətli inkişafı və səmərəliliyinin yüksəldilməsinə, qloballaşma və milli suverenlik problemi arasında tarazlığın qorunmasına xidmət edən sistemli təhlili aparılmasını zəruri edir.

Yaxın və uzaq gələcəkdə ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafını müəyyən edən mühüm amillərdən biri onun malik olduğu qızıl-valyuta ehtiyatlarından səmərəli istifadəsi hesab edilə bilər. Müstəqilliyin ilk illərində dövlət xəzinəsi boş olan, ağır şərtlərlə borc alan bir dövlət bu gün qızıl-valyuta ehtiyatlarına görə dünyanın lider ölkələri arasında dır. Neft Fondunun yaradılması, onun vəsaitlərindən istifadə ilə bağlı düşünülmüş strategiyasının seçilməsi, bütövlükdə, qızıl-valyuta ehtiyatlarının artmasında müsbət dinamika, səmərəlilik problemini də ön plana çəkir.

Valyuta ehtiyatlarının strukturu, istifadəsindəki meyillər, Neft Fondu ilə Dövlət Büdcəsi arasındakı əlaqələrin dinamikasını xarakterizə edən əsas göstəricilərin müqayisəli təhlili bir daha

sübut edir ki, ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən Dövlət Neft Fondunun yaradılması çox düzgün və tarixi əhəmiyyət kəsb edən bir qərar idi: "Biz resursları maliyyə resursları, kreditlər, investisiyalar şəklində ölkə iqtisadiyyatına qoymalıyıq ki, həmin layihələr də öz növbəsində, milli gəlir gətirsin və bunun hesabına Azərbaycanın büdcəsi dolsun. Bu istiqamətdə görülmüş işlər təqdirəlayiqdir. Əgər biz çox böyük investisiyaları qoymasaydıq, əgər biz bəzi beynəlxalq məsləhətçilərə qulaq assaydıq və ehtiyatları sadəcə olaraq yığsaydıq, bu gün Azərbaycan iqtisadiyyatı çox ağır vəziyyətə düşə bilərdi. Biz bu böhrandan məhz ona görə uğurla çıxdıq ki, qeyri-neft sektorunu hesabına iş yerləri açıldı, yerli istehsal işə başladı, idxaldan asılılıq azaldı. Biz demək olar ki, ərzaq məhsulları ilə özümüzlü maksimum dərəcədə təmin edirik. Əgər kreditləri verməsəydik, infrastruktur layihələrini həyata keçirməsəydik, yolları çəkməsəydik, elektrik stansiyaları tikməsəydik, qazlaqdırma aparılmasaydı onda bunların heç biri də olmazdı".

Son iki onillikdə respublikamızın dinamik inkişafını təmin edən və vacib şərtlərdən biri ondan ibarətdir ki, müstəqil Azərbaycan dövləti azad bazar münasibətlərini fetişləşdirmədi, ona bütün problemlərin həlli mənbəyi kimi baxmadı. Ölkədə ictimai mülkiyyətin hökmranlığından qurtarmaq üçün qarışıq mülkiyyət formasına üstünlük verildi. Bu gün respublikada minlərlə özəl müəssisə, səhmdar cəmiyyət, şirkət fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda, səmərəli dövlət sektoru vardır. Ən vacib məsələ ondadır ki, dövlət strateji resursları öz əlində saxladı, Dövlət Neft Şirkətini özəlləşdirmədi, dövlət sahibkarlığı institutunu formalaşdırdı, sahibkarlığı iqtisadi inkişafın strateji resursu kimi qiymətləndirdi, ölkədə işgüzar investisiya mühitinin yaradılması üçün ardıcıl və sistemli tədbirlər həyata keçirdi.

XXI əsrdə dünya iqtisadiyyatının qloballaşdığı şəraitdə ölkələrin iqtisadi təhlükəsizliyi problemi getdikcə daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Proqnozlar göstərir ki, ölkə daxilində siyasi sabitliyin təmin olunduğu şəraitdə belə iqtisadi sahə ilə bağlı xarici təhlükələr heç də azalmır. Çünki beynəlxalq maliyyə bazarı, dünya ticarəti, transmilli şirkətlərin fəaliyyəti genişləndikcə, informasiya və telekommunikasiya texnologiyaları inkişaf etdikcə bu və ya digər ölkələrin iqtisadi təhlükəsizlik problemləri də mürəkkəbləşir.

Azərbaycan dövlətinin iqtisadi təhlükəsizliyini xarakterizə edən əsas göstəricilərin təhlilindən belə nəticə çıxarılır ki, bir çox dövlət başçılarının, siyasi xadimlərin, beynəlxalq ekspertlərin göstərdikləri kimi, yalnız makroiqtisadi sabitliyi, az inflyasiyanı, minimal büdcə kəsirini nəzərdə tutan Vaşinqton konsensusu (Beynəlxalq Valyuta Fondu) real sektora aktiv köməyi, investisiya fəaliyyətinin artmasını, işsizliyin azalmasını və vacib mikroproblemlərin həllini təmin etmədiyinə görə fəaliyyətini xeyli dərəcədə təkmilləşdirməli və ya yenidən qurmalıdır.

Azərbaycanın inkişafının yeni mərhələsinin əsas hədəfi milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətiliyinin yüksəldilməsinə və dünya təsərrüfat sistemində səmərəli inteqrasiyasına nail olmaqla, uzunmüddətli perspektivdə ölkədə dinamik sosial iqtisadi inkişafın davamlılığını təmin etməkdən ibarətdir.

Azərbaycan dövlətinin uğurları bir daha sübut edir ki, ulu öndər Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi və bu gün uğurla reallaşdırılan iqtisadi siyasət xalqın maraqlarına tam uyğundur. Ölkədə aparılan iqtisadi, siyasi islahatlardan sonra dövlətin iqtisadi qüdrəti artmış, liberalizm ideyalarının fetişləşdirilməsi, dövlətin rolunun heçə endirilməsi, bütövlükdə, iqtisadi, siyasi, sosial islahatlarla sistemli yanaşma nəticəsində Azərbaycan dövləti iqtisadiyyatda böyük nailiyyətlər əldə etmiş, regionun, Avropanın, dünyanın iqtisadi-siyasi həyatında fəal iştirak edən, beynəlxalq ələmdə mövqeyini, imicini ildən-ildə möhkəmləndirən dövlətə çevrilmişdir.

Hazırda Azərbaycan yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyur. Bu mərhələnin əsas hədəfi çoxşaxəli, səmərəli və innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın formalaşdırılması, əhalinin rifahının layiqli, qabaqcıl beynəlxalq standartlara uyğun səviyyəyə çatdırılmasıdır. Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcək inkişaf problemlərini səmərəli həlli iqtisad elmi qarşısında konkret vəzifələr qoyur. İqtisadçı alimlər iqtisadiyyatda keçid dövrünü başa vurmuş ölkədə innovasiyalı iqtisadiyyatın qurulması, real sektorun strukturunun təkmilləşməsi, milli iqtisadiyyatın rəqabətə davamlılığının yüksəldilməsi, ölkənin ixrac potensialının artırılması, regional inkişaf, xarici ölkələrlə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin səmərəliliyi, keyfiyyətli həyat səviyyəsi ilə bağlı tədqiqatların genişləndirilməlidir.

Ölkəmiz Milli Qurtuluş Günü ilə bağlanan tarixi dövr ərzində böyük inkişaf yolu keçdi. İqtisadi, siyasi gücümüzü artdı. İqtisadi inkişaf sürətində görə, Azərbaycan dünyada qabaqcıl yere çıxdı. Borc alan ölkədən borc verən ölkəyə çevrildik. Güclü ordu yaratdıq ki, Azərbaycanın müdafiə qabiliyyətiliyi daha da artсын. İrmiqiyası sosial layihələr həyata keçirildi. Bütün bunlar, eləcə də xalq-iqtidar birliyi sayəsində bizi torpaqlarımız erməni işğalından xilas etdik və azad olunmuş ərazilərimizdə sürət və keyfiyyətlə, "Böyük Qayıdış" layihələri reallaşdırılır.

Ziyad SƏMƏDZADƏ,
Milli Məclisin deputatı,
akademik